

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

-

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Vaalijärjestelmän uudistaminen***
- ***Vaalien turvallisuuden vahvistaminen***
- ***Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto***
- ***Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen***

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä esitetyt toimenpiteet ovat kannatettavia. Sähköisen äänioikeusrekisterin käyttämisestä Jyväskylän kaupungin osalta on hyviä kokemuksia jo useiden vaalien ajalta. Äänestyspaikkojen määrään ja sijoitteluun tulee kiinnittää myös jatkossa erityistä huomiota. Lisäksi laitos- ja kotiaänestysmahdollisuuksista on syytä tiedottaa aktiivisesti myös valtakunnallisella tasolla. Kirjeäänestyksen käyttöönotosta on hyviä kokemuksia, se lisää ulkomailla asuvien äänioikeutettujen osallistumismahdollisuuksia. Oikeusministeriön ohjaus on ollut oikea-aikaista ja laaja-alaista.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä esitetyt toimenpiteet ovat kannatettavia. Kehitys, jossa perinteisten osallistumismuotojen rinnalle on syntynyt uusia osallistumisen tapoja, on hyvä. Suomi ei kuitenkaan ole Euroopan kärkimaita tämäntyyppisessä asukkaiden osallisuudessa, joten siihen on tärkeä kiinnittää huomiota. Osallistuminen uudentyyppisiin tapoihin vaikuttaa lisäävät myös äänestysprosenttia. Uusissa, luovemmissakin osallistumistavoissa on kuitenkin syytä muistaa myös todellinen vaikuttavuus ja sen osoittaminen. Vain aito osallisuus lisää luottamusta osallisuuden prosesseihin. Toimenpide-ehdotuksessa mainitut ”osallisuusjärjestelmät” jäävät käsitteenä hieman epäselviksi.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*
- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*
- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.*

- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä esitetyt toimenpiteet ovat kannatettavia. Teemana nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa on ajankohtainen. Oppilaanohjauksessa tulisi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota ns. rakenteelliseen segregatioon. Esimerkiksi oppilaan/ opiskelijan perhetausta, sukupuoli tai äidinkieli, eivät saa olla määrittelemässä mahdollisia koulutuspolkuja. Myös puutteellinen oppimisen tuki perusopetuksen aikana voi johtaa siihen, että nuori ei voi heikolla päättötodistuksella hakea sellaisiin jatko-opintopaikkoihin, joihin hänellä olisi aidosti potentiaalia ja kiinnostusta. Aiemmin on ollut keskustelua myös taloudellisista valmiuksista hakea toisen asteen opintoihin, mutta laajentuneen oppivelvollisuuden ja toisen asteen maksuttomuuden myötä tilanne on helpottunut.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen toimijoiden verkosto, ja olemassa oleva tukimateriaali demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen toteuttamiseksi, kaipaisivat lisää tunnettuutta. Tutuimpia ovat kuntatasolla ne toimijat materiaaleineen, joiden kanssa on syntynyt jo jonkinlainen yhteistyökuvio esimerkiksi täydennyskoulutushankkeen myötä. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa on tarpeellista. Kehittämistä olisi hyvä suunnitella yhdessä kuntatason edustajien kanssa, joka vahvistaisi täydennyskoulutukseen osallistumisen mahdollisuuksia paremmin.

Ennen valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamista olisi hyvä pohtia sen rakennetta ja sisältöön kuuluvia asioita. Miten esimerkiksi yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvät teemat sekä lapsen oikeuksien toteutuminen kuntatasolla tukeva lapsiystävällinen kunta -työ näkyvät osaamiskeskuksen sisällöissä. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen liittyvä tutkimustyö sekä sen tukeminen on tärkeää toteutumisen arvioinnin näkökulmasta. Parhaimmillaan tutkimus tuottaa arviointitietoa myös kuntatasolle demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tilasta ja kehittämistarpeista.

Yleinen heikko koulutustaso ja medialukutaidossa olevat puutteet ovat hedelmällistä maaperää huolta aiheuttavien ääriilikkeiden ja -ajatusten synnylle. Media luo algoritmien avulla kuplan, jota ilman kriittisen ajattelun ja lukemisen taitoja on vaikea puhkaista. Tässä tärkeää roolia on eri palveluilla kasvatuksesta kirjastopalveluihin. Tärkeää olisi huomioida myös kodin ja koulun välinen yhteistyö, jolla on valtavasti potentiaalia tukea demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä esitetyt toimenpiteet ovat kannatettavia. Erityisesti julkisuutta säätelevä lainsäädäntö on tärkeä saada vastaamaan nyky-yhteiskunnan tarpeita ja vaatimuksia sekä saada tiedonhallintaa koskeva kokonaisuus (mm. tiedonhallintalaki, tietosuoja-asetus, julkisuuslaki) yhteensopivaksi ja ajantasaiseksi.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä esitetyt toimenpiteet ovat kannatettavia. Hyvien väestösuhteiden edistämiseksi kunnan tulee kuntalain mukaisesti viestiä valmisteluvaiheessa olevista asioista sekä antaa asukkailla mahdollisuus osallistua heitä koskeviin asioihin. Eri keinoilla toteutetut keskustelu- ja tiedotustilaisuudet vähentävät tyytymättömyyttä päätöksentekoon, kun asukkaat kokevat itse olevansa osallisena päätösten valmistelussa ja tulevat kuulluksi ennen varsinaista päätöksentekoa. Erilaiset keskustelu- ja tiedotustilaisuudet tulee järjestää aina tasa-arvoisesti ja syrjimättömästi ja eri asuinalueiden tai väestöryhmien kohdalla tulee aina miettiä väestölle sopiva viestintä- ja osallistamistapa.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä esitetyt toimenpiteet ovat kannatettavia. Vapaaehtoistoiminta on toiminnallista osallisuutta ja se on erinomainen vaihtoehtoinen tapa vaikuttaa esimerkiksi perinteisen äänestämisen rinnalla. Vapaaehtoistoiminnassa vaikutuksen näkee yleensä välittömästi ja konkreettisesti ja on täten aitoa osallisuutta. Vapaaehtoistoiminta lisää vapaaehtoisten itsensä hyvinvointia ja tarjoaa konkreettisen avun vapaaehtoistoiminnan kohteelle. Saavuttaakseen täyden tehonsa, vapaaehtoistoiminta tarvitsee organisointia. Organisointi voi tapahtua järjestöjen, seurakunnan tai kunnan toimesta. Jyväskylän kaupungilla on hyvä kokemus kaupungin ylläpitämästä Vapaaehtoistoiminnan palveluista, joka ohjaa asukkaita mieleisen vapaaehtoistoiminnan pariin, kehittää vapaaehtoistoimintaa sekä organisoii omaa vapaaehtoistoimintaa. Vapaaehtoistoiminnan arvo kohoaa usein kriisi- ja poikkeusoloissa. Esimerkiksi vuonna 2020 koronapandemian alkuvaiheessa hallituksen suosittaessa 70-vuotiaille karanteenin omaisia olosuhteita, neljäs sektori alkoi toimimaan erittäin nopeasti kauppa-avun muodossa. Suhteellisen pienellä koordinoitpanostuksella toiminnasta olisi saatu entistäkin toimivampaa ja tehokkaampaa.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy-aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä esitetyt toimenpiteet ovat kannatettavia. Suomalaiset kunnat vahvistavat kansainvälistä demokratiakehitystä kertomalla kansanvallasta ja sen merkityksestä entistä ymmärrettävämmin, aktiivisemmin ja näkyvämmin eri väestöryhmiä edustaville kuntalaisilleen sekä kaikissa kansainvälissä yhteyksissään ja verkostoissaan. Suomalaiset kunnat edistävät kansanvaltaa ruohonjuuritasolla osallistumalla kansainvälisiin hankkeisiin, joissa edistetään demokratiakehitystä ja eri väestöryhmien asemaa.

Korhonen Mirva
Jyväskylän kaupunki